

OCENE IN POROČILA

U. Bahadır Alkım, *Anatolia I. From the beginnings to the end of the 2nd millenium B.C.* London, Barrie & Rockliff: The Cresset Press, 1969, 280 str., 61 barvnih in 97 črno-belih ilustracij, 1 kronološka tabela, zemljevid 8°.

V zadnjih petindvajsetih letih je arheologija Anatolije doživela presenettljiv vzpon. Pred drugo svetovno vojno so bila raziskana le redka najdišča (Bogazköy, Troja, Tarsus, Mersin, Alişar, Demirci Hüyük in še nekaj manjših). Obdobja paleolitika, neolitika in zgodnje bronaste dobe so bila praktično neznana. Šele s hetitsko dobo (srednja bronasta doba) je bila arheološka slika jasnejša.

Po drugi svetovni vojni pa se je aktivnost domačih turških in tujih arheoloških institucij v Anatoliji zelo okrepila. Skoraj vsako leto je prineslo kaj novega. Leta 1945 je H. T. Bossert v Karatepeju odkril feničansko-hieroglifno luvijsko bilingvo, ki je odločilno pomagala pri razvozljanju hetitskih hieroglifov. Pri izkopavanjih od 1947. leta dalje v jami Karain pri Antalyi je K. Kokten odkril vrsto paleolitskih plasti in prvega neandertalca v Anatoliji. Nadaljevala so se izkopavanja v Tarsusu (od 1946. leta dalje) in Metsinu (od 1946 dalje). Izkopavanje L. Woolleya v Tell Ačani (Alalah) med 1947-49 so osvetlila kulturne odnose med Anatolijo, Mezopotamijo in Sirijo od konca 3. do konca 2. tis. pr. n. e. L. 1948 so se nadaljevala pred vojno začeta izkopavanja v Kültepeju (karum Kaniš), ki so v mnogočem pojasnila razmere v Anatoliji v predhetitski in zgodnji hetitski dobi. Prav tako izkopavanja v Karahüyükü. Izkopavanja Beycesultana in Hacilarja so prikazala razvoj neolitika, halcolitika in zgodnje bronaste dobe v Anatoliji v popolnoma novi luči. Deutsche Orient Gesellschaft je nadaljevala (od leta 1952 dalje) izkopavanja v Bogazköyü. Našteli bi lahko še dolgo vrsto najdišč, kjer so se vršila oziroma se vršijo intenzivna izkopavanja. Leta 1964 jih je bilo 66, sedaj jih je gotovo precej več. Kartografiranih najdišč je okrog 600.

Vso to množico novih dognanj in podatkov je avtor, profesor na univerzi v Ankari, skušal strniti v pregledni in razumljivi obliki. Knjigo je razdelil na naslednja poglavja.

I.: Predzgodovinska in predklasična arheologija Male Azije (pregled zgodovine izkopavanj), str. 17—40. Avtor deli zgodovino raziskovanja Anatolije na obdobja: tri pripravljalna obdobja in obdobje temeljitih raziskovanj. Prvo pripravljalno obdobje naj bi bilo 19. stol., ko so popotniki zbirali topografske podatke in so se pričela prva izkopavanja (Troja, Bogazköy, Zincirli). Drugo pripravljalno obdobje naj bi bilo 1900—1918. Pričele so se prve sistematične raziskave v Bogazköyü, Sakçagözü, Karkemišu. Hrozny je v tem času razrešil uganko hetitščine in s tem postavil temelje hetitologiji. Tretja pripravljalna doba naj bi obsegala obdobje 1918—1945. Razvila se je hetitska arheologija in hetitsko jezikoslovje, odkrita je bila vrsta predklasičnih jezikov Anatolije. Pričela so se izkopavanja vrste pomembnih najdišč (1925 Kültepe, 1927-32 Alişar, 1934-39 Tarsus, itd.) in nadaljevala raziskovanja najdišč iz druge dobe (Bogazköy, Troja). Mlada turška država je v tem obdobju organizirala prve domače institucije, ki so se bavile z anatolsko arheologijo. Doba po drugi svetovni vojni (1945 dalje) pa naj bi bila doba temeljitega in vsesplošnega raziskovanja anatolske prazgodovine. V času, ko je avtor pisal knjigo, je bila toliko raziskana, da je lahko podal sliko razvoja kultur v vseh obdobjih in v vseh pokrajinah današnje Turčije.

II.: Anatolija v kameni dobi, str. 41—68. Paleolitik Anatolije je najbolj raziskan v južni Anatoliji v okolici Antalye. V jami Karain je bil najden molar Neandertalca in ostanki skeletov homo sapiensa. Stratigrafija najdišč obsega obdobja od spodnjega, preko srednjega do gornjega paleolitika. Kulture so približno paralelne evropskim. Najvažnejša najdišča so: Karain, Samandag, Magaračik in Beldibi.

O mezolitiku Anatolije vemo zaenkrat zelo malo. V jamah Karain, Beldibi in Belbaşı so arheologi našli nekaj mikrolitskega materiala.

Kdaj se je v Anatoliji pojavilo poljedelstvo točno še ne vemo. V prehodno razdobje naj bi sodila plast B v jami Beldibi. V Mersinu in v Hacilarju je bil odkrit predkeramični neolitik. Izkopavanja v Çatal Hüyük so popolnoma spremenila sliko neolitika Anatolije. Najdišče obsega 32 arov in je tako med največjimi najdišči te dobe sploh. Datirajo ga od 6800 pr. n. e. (plast XII) do 5700. Prebivalci Çatal Hüyüka so imeli visoko razvito poljedelstvo. Posebno pozornost je vzbudila njihova umetnost: kipci ljudi in živali, reliefi na zidovih »svetišč«, freske na zidovih, ki prikazujejo lovske in kulturne prizore. Kultura Hacilarja (I—IX) nadaljuje razvoj kulture Çatal Hüyüka, prav tako Suberde, 48 milj jugovzhodno od Konye. Poleg teh najdišč je bila izkopana še vrsta manjših (Görüklük Tepe, Tell ez-Zehab, itd.), ki dopolnjujejo sliko anatolskega neolitika, ki kulturno ni v ničemer zaostajal za sodobnimi kulturami Mezopotamije.

Izkopavanja v Hacilarju in Çatal Hüyük so delno razjasnila odnose med Kreto in Anatolijo. Evans in F. Matz sta domnevala, da je neolitska kultura v Knossosu prišla iz Anatolije. Njuni teoriji sta se izkazali kot pravilni. Freske v Knossosu in Çatal Hüyük se stilno in motivno v mnogočem ujemajo, prav tako je na Kreti in v Anatoliji razširjen kult »boginje matere«.

III.: Anatolija v halkolitiku, str. 69—80. V tem času so se v Anatolijo priselile različne kulturne skupine in nastala je vrsta lokalnih kultur. Nekatere, npr. kultura Konye in jugozahodno področje, ne kažejo nobenih tujih vplivov. Povezave z Mezopotamijo se kažejo v široki uporabi halafske in ubaidske keramike predvsem v vzhodni in jugozahodni Anatoliji. Cilicija se je tesneje povezala s Sirijo, severozahodna Anatolija pa je sprejemala vplive ostale Anatolije pa tudi Balkana in Obdonavja. Plemena, ki so na koncu halkolitika vdrla v Anatolijo so bila brahikefalna, starejše prebivalstvo pa dolihokefalno in mesokefalno.

IV.: Anatolija v zgodnji bronasti dobi, str. 81—128. Njen pričetek lahko postavimo v 31.—30. stol. pr. n. e. V tem času so prebivalci z rudami bogatih področij južne Anatolije pričeli taliti in obdelovati kovine. Pričela se je tudi trgovina z Mezopotamijo. Anatolija se je kulturno in družbeno razvila do stopnje, ko so se pojavile prve mestne države. Pisanih virov še ni, arheologija pa nam o tem prinaša dovolj dokazov. Primer središča take mestne države je Alishar. Mesto je obdajalo močno obzidje. Najdbe kažejo trgovske zveze s Sirijo in Mezopotamijo. Prav tako utrjeno mesto je bil Alaca Hüyük. Tako imenovani »kraljevski« grobovi nam z bogastvom pridatkov (razni okrasni in kulturni predmeti iz brona in zlata, kipci živali, keramika) govorijo o visoki civilizaciji, ki se je razvila v osrednji Anatoliji, pa tudi o socialni diferenciaciji, saj najdemo poleg bogatih grobov tudi revne grobove z le nekaj lončenimi posodami. Podobno sliko nam dajo tudi druga večja najdišča: Kocumbeli, Yazir Hüyük, Beycesultan, Troja, itd. Posebej moramo omeniti Kültepe (nekdanji Kaniš). Stratigrafija najdišča sega od zgod. bron. dobe I do kasne bronaste dobe. Na koncu zgod. bron. dobe je tu bilo središče asirskih trgovskih postojank. V arhivih, ki so nam ohranjeni, je ohranjen bogat material o poslovanju asirskih trgovcev, pa tudi o političnih in gospodarskih razmerah v Anatoliji v tistem času. Če odštejemo na pol mitična poročila iz akadške dobe, so to prva pisana poročila o anatolski zgodovini.

V.: Anatolija v 2. tis. pr. n. e., str. 145—220. Na začetku 2. tis. je v Anatolijo vdrla več valov Indoevropskih narodov. Etnična struktura se je spremenila. Vseeno pa so se v srednji in kasni bronasti dobi ohranile lokalne

karakteristike, čeprav v ne tako izraziti obliki, kot v prejšnjih dobah. Z izjemo zahodnega področja, kjer ni bilo najdenih pisanih virov, Anatolija sedaj stopi v zgodovino. Na njenem področju se razvije hetitska država, doseže višek na koncu kasne bronaste dobe in ca. 1200 propade, s tem pa se tudi konča bronasta doba Anatolije.

Bibliografija (str. 241—259) je skrbno zbrana in zajema najvažnejša dela s področja anatolske arheologije in za hetitsko dobo tudi zgodovine. Dodana je še pregledna in natančna kronološka tabela ter zemljevid Anatolije z najvažnejšimi najdišči.

Knjiga je izšla v poljudnoznanstveni zbirki »Ancient civilizations« in je namenjena predvsem laikom, ki jih zanima arheologija in ki bi radi dobili splošne informacije o kulturnem razvoju določenega področja. Mislim, da pričujoče delo presega okvir take zbirke. Pisano je zgoščeno, v njej se tare podatkov o keramiki, orodju, stavbah, kronologijah, sosledju plasti in kronoloških povezavah znotraj Anatolije in s sosednjimi pokrajinami. Anatolijo je razdelil po pokrajinah (Cilicija, Hatay, jugovzhodna, centralna, vzhodna, severovzhodna, severna in zahodna Anatolija). V okviru vsake pokrajine pa našteje najdišča, značilna za dobo, ki jo obravnava, z vso stratigrafijo in stratigrafskimi povezavami z okolico. Značilnosti dobe pa se dotakne le mimogrede. Laik, ki se bo prebil do konca knjige, jo bo zaprl z občutkom, da je arheologija Anatolije nekaj zelo zapletenega in navadnemu (nepoučenemu) smrtniku nerazumljiva.

S pridom pa bo po delu posegel arheolog. V njej so strnjeni vsi najnovejši podatki z izkopavanj in vsa najdišča, ki še niso dokončno raziskana, oziroma še ni izšla dokončna publikacija. Razvrščena so po dobah in pokrajinah. Poleg stratigrafije samega najdišča so podane paralele v materialu z drugimi anatolskimi najdišči. Tako najdišču da trdno kronološko oporo, obenem pa nakazuje kulturne povezave in vplive med posameznimi najdišči oziroma kulturnimi kompleksi. Arheologu ju podan izčrpen in podroben pregled razvoja anatolskih kultur od paleolitika do konca hetitske države.

Crnobe in barvne ilustracije prinašajo poleg že znanega materiala tudi mnogo novega, kar je bilo izkapanega v zadnjih petnajstih letih (npr. stenske slikarje in plastika iz Çatal Hüyük, pečati iz Kültepeja, drobna plastika iz Bogazköya, izkopavanja Tilmen Hüyük).

Kot je bilo že rečeno, knjiga ustreza bolj znanstvenim, kot poljudnoznanstvenim kriterijem in bi laiku bolj priporočali delo Horsta Klengla »Die Hethiter«, ki je izšlo l. 1970.

Marko Urbanija

Die mittelalterlichen Urbare des Benediktinerstiftes St. Paul in Kärnten 1289/90 und 1371/72. Herausgegeben von Walther Fresacher (Österreichische Urbare. Herausgegeben von der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. III. Abteilung. Urbare geistlicher Grundherrschaften. 3. Band. Die mittelalterlichen Stiftsurbare Kärntens. II. Teil. St. Paul 1289/90 und 1371/72). Wien 1968 — CVIII + 354 strani, 2 tabeli, 7 kart.

Izdaja šentpavelskih urbarjev sodi kot drugi del v skupino srednjeveških koroških cerkvenih urbarjev, katerih prvi del obsega krške urbarje, ki jih je 1951 izdal Hermann Wiessner (prim. M. Kos, ZČ, 17/1963, str. 269—275). Šentpavelski samostan je prednjačil po bogastvu med vsemi podobnimi ustanovami na Koroškem. Ščasoma si je pridobil obsežno posest, katere glavnina se je širila predvsem v območju Drave in je tako segala od Koroške daleč proti vzhodu na ozemlje Slovenske Štajerske; samostanu je pripadala tudi manjša posest v Furlaniji ter nekaj hub tudi na Kranjskem (v Šujici, Notranjih Goricah in Plešivici), vendar kranjska posest ni pognala globljih korenin. Dobršen del nekdanje šentpavelske posesti je danes vključen v našo državo. Objavljena, zelo dobro ohranjena urbarja sta nastala v razmaku dobrih osemdeset let in je